

MATERIAŁY EDUKACYJNE - KOMPILACJA

1. TEORIA EKONOMII

Ekonomia to nauka społeczna o gospodarowaniu w warunkach ograniczonych zasobów, dziedzina wiedzy zajmująca się m.in. analizą procesów gospodarczych. Podobnie jak w przypadku innych nauk ewolucyjnych, ekonomiści zbierają dane, formułują hipotezy, a następnie, weryfikując je, ustalają, jak funkcjonuje gospodarka. Z uwagi na niemożność przeprowadzenia eksperymentu kontrolowanego (polegającego na tym, że wszystkie elementy oprócz badanego pozostają stałe), prowadząc badania, ekonomiści zakładają stałość pozostałych czynników. Klauzula ta nazywana jest *ceteris paribus*. Badania naukowe w ekonomii mogą mieć charakter pozytywny, w którym pokazuje się obraz rzeczywistego funkcjonowania rynku (odpowiadają na pytanie: jak jest?), lub charakter normatywny, zawierający względnie subiektywne oceny, którego celem jest poprawa działań, a wynikiem może być projekt naprawy (odpowiadają na pytanie: jak być powinno?).

Genezy pojęcia „ekonomia” należy szukać w starożytnej Grecji (V/IV w. p.n.e.), gdzie słowa *oikos* (dom) oraz *nomos* (prawo) w połączeniu (*oikonomikos*) interpretowane były jako wiedza o prawach rządzących gospodarstwem domowym. Jednocześnie aż do XVII/XVIII w., kiedy to burzliwy rozwój gospodarki towarowo-pieniężnej w kapitalizmie stworzył podstawy i potrzebę teoretycznej analizy prawidłowości procesu gospodarowania, refleksje nad nim czynione były jako uwagi na marginesie innych rozważań. Upowszechniło się wtedy pojęcie ekonomii politycznej, w znaczeniu – społecznej, oraz powstał pierwszy zwarty system teoretyczny, zwany ekonomią klasyczną. Jego głównymi przedstawicielami byli Adam Smith oraz David Ricardo, którzy swoje rozważania opublikowali w dwóch wielkich traktatach: *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów* (A. Smith, 1776) oraz *Zasady ekonomii politycznej i opodatkowania* (D. Ricardo, 1817). Ich teorie stanowią podstawę liberalizmu ekonomicznego i w ujęciu ogólnym sprowadza się do stwierdzenia, że wolnokonkurencyjna gospodarka samoczynnie, bez zewnętrznej ingerencji (w tym zwłaszcza administracji państwowej), dąży do równowagi. To zjawisko określa się mianem

„niewidzialnej ręki rynku”, a polega ono na optymalnej alokacji zasobów do poszczególnych dziedzin wytwarzania i na samoregulacji rynku. Szkoła klasyczna dominowała w ekonomii aż do przełomu XIX/XX w., kiedy to pojawienie się w systemie społeczno-gospodarczym nowych zjawisk (monopolizacja gospodarki, pogłębiające się kryzysy) sprawiło, że ich interpretacja wymagała nowych narzędzi badawczych. Wprowadzono więc pojęcie użyteczności, czyli zdolności dobra do zaspokajania potrzeb. Modele ekonomiczne opierano na założeniach maksymalizacji zysku lub maksymalizacji użyteczności. Poskutkowało to rozwojem tzw. ekonomii dobrobytu, która stawia tezę, że wolność gospodarcza nie zapewnia maksimum dobrobytu społecznego, i dopuszcza możliwość interwencji państwa w celu optymalizacji działalności gospodarczej. Twórcą tego kierunku jest Arthur C. Pigou, lecz za kluczową opozycję względem kanonów klasycznych uznaje się teorię Johna Maynarda Keynesa, który swoje rozważania opublikował w 1936 r. w pracy pt. *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*. Odmienność podejścia Keynesa przejawiała się w sprowadzeniu klasycznego systemu teoretycznego do marginalnego przypadku równowagi przy pełnym wykorzystaniu czynników wytwórczych. Jednocześnie stworzył on bardziej ogólną teorię obejmującą stany równowagi makroekonomicznej przy różnym stopniu wykorzystania potencjału produkcyjnego gospodarki. Keynesizm stanowił teoretyczne uzasadnienie interwencjonizmu państwowego i polityki gospodarczej aż do lat 70. XX w., kiedy to równoczesne nasilenie zjawisk inflacyjnych i osłabienie tempa wzrostu gospodarczego podważyły jego podstawy teoretyczne i praktyczne. W naturalny sposób doprowadziło to do rozwoju koncepcji neoliberalnych i neokonserwatywnych, w tym w szczególności: monetaryzmu (M. Friedman), nowej ekonomii klasycznej (R.E. Lucas), nowej szkoły austriackiej (F. Hayek), ekonomicznej teorii polityki (K. Arrow, J.M. Buchanan), ekonomii strony podażowej (A. Laffer) oraz ekonomii instytucjonalnej (T. Veblen, W. C. Mitchell).

Podstawowy problem ekonomiczny można sprowadzić do sprzeczności między nieograniczonymi potrzebami ludzkimi w zakresie dóbr a ograniczonością (rzadkością) niezbędnych do ich wytwarzania zasobów (ludzkich – praca, naturalnych – ziemia, i materialno-pięniężnych – kapitał). Poprzez odpowiedź na pytania: co, jak i dla kogo produkować, ekonomia wyjaśnia proces alokacji rzadkich zasobów między różne konkurencyjne ich zastosowania. Ograniczoność zasobów implikuje zarazem konieczność racjonalnego gospodarowania nimi. Gospodarowanie takie sprowadza się do postępowania zgodnie z zasadą maksymalizacji wyniku (osiągnięcie maksymalnego wyniku gospodarowania przy danym nakładzie) bądź minimalizacji nakładu (osiągnięcie danego wyniku gospodarowania przy minimalnym nakładzie), a w szerszym ujęciu do przeprowadzania rachunku ekonomicznego, czyli porównania uzyskiwanych z danej działalności gospodarczej efektów z ponoszonymi w związku z tą działalnością nakładami w celu wybrania możliwie najlepszych (najbardziej efektywnych ekonomicznie) wariantów decyzji.

W ramach teorii ekonomii można wyodrębnić dwa główne działy: mikro- i makroekonomię.

a) **Mikroekonomia**

Mikroekonomia zajmuje się szczegółowym badaniem indywidualnych decyzji gospodarstw domowych (konsumentów) i przedsiębiorstw (producentów) bądź też pojedynczych rynków. W jej zakres w szczególności wchodzi zagadnienia związane z modelem równowagi rynkowej, która występuje w punkcie przecięcia krzywych popytu (przypadające na jednostkę czasu wielkości zapotrzebowania na dobro odpowiadające różnym cenom tego dobra) i podaży (ilość dobra oferowana w jednostce czasu na rynku przy różnych wysokościach ceny), prawem popytu (spadek/wzrost ceny danego dobra powoduje – *ceteris paribus* – wzrost/spadek zapotrzebowania na to dobro) oraz prawem podaży (kiedy inne warunki gospodarowania są stałe, oferowana na rynku ilość dobra zwykle zmienia się w tym samym kierunku co cena). Jednocześnie rynek jest tu definiowany jako proces prowadzący do tego, że decyzje gospodarstw domowych dotyczące konsumpcji alternatywnych dóbr, decyzje przedsiębiorstw o tym, *co i jak* wytwarzać, oraz decyzje pracowników dotyczące tego, *jak wiele i dla kogo* pracować, zostają wzajemnie uzgodnione dzięki odpowiednim dostosowaniom cen. Do problemów mikroekonomicznych zaliczają się również: wyznaczanie optimum konsumenta (punkt styczności linii ograniczenia budżetowego z jedną z krzywych obojętności w ramach mapy gustów konsumenta) oraz optimum producenta (optimum techniczne – ilość produkcji, przy której koszt marginalny zrównuje się z kosztem przeciętnym w jego minimum, optimum ekonomiczne – ilość produkcji, przy której utarg krańcowy zrównuje się z kosztem krańcowym, co zarazem wyznacza maksymalny wynik finansowy przedsiębiorstwa), a także charakterystyka różnych form rynku (konkurencja doskonała – działa tu wielu producentów i swobodnie można wejść na rynek z kolejnym produktem, a produkty są jednorodne, kupujący posiadają pełną wiedzę o produktach na rynku; konkurencja monopolistyczna – działa tu wielu producentów, ale koszty wejścia na rynek są większe niż w przypadku rynku doskonałego, produkty są zróżnicowane; oligopol – jest tylko kilku producentów, ponieważ wejście na ten rynek wiąże się z dużymi kosztami, a produkty nie są zróżnicowane; monopol – jest jeden producent, a wejście na ten rynek jest mocno ograniczone lub zerowe) oraz rynków poszczególnych czynników produkcji (pracy, kapitału i ziemi) i wreszcie zagadnienia związane z niepewnością i ryzykiem (niepewność oznacza, że nie wiadomo, co się może zdarzyć, podczas gdy ryzyko to niepewność, którą można zmierzyć; ryzyko inwestycyjne bądź ubezpieczyciela można ograniczać poprzez dywersyfikację, czyli różnicowanie, portfela składników).

b) Makroekonomia

Makroekonomia zajmuje się badaniem gospodarki jako całości, w tym zwłaszcza wzajemnych związków w niej zachodzących między poszczególnymi podmiotami (gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa, państwo, zagranica) i wielkościami agregatowymi (konsumpcja, oszczędności, inwestycje, wydatki transferowe i nietransferowe państwa, podatki pośrednie i bezpośrednie, eksport, import). Do podstawowych problemów makroekonomicznych można zaliczyć: czynniki określające poziom i wzrost ogólnej produkcji w gospodarce w krótkim i długim okresie, w tym także określenie jej stanu równowagi bądź nierównowagi (główną miarą w tym zakresie jest PKB – produkt krajowy brutto, stanowiący wartość produkcji wytworzonej w danym okresie na terytorium danej gospodarki; równowaga w makroekonomii to poziom produkcji, dla której przy przeciętnym poziomie cen zagregowany, tj. łączny, popyt pokrywa się ze zagregowaną, tj. łączną, podażą),

cykliczność rozwoju gospodarki, a zwłaszcza przyczyny cyklu koniunkturalnego i antycyklicznej działalności państwa (cykl koniunkturalny to wahania poziomu produkcji w gospodarce wokół jej trendu długookresowego; składają się na niego fazy ożywienia i boomu gospodarczego oraz spowolnienia i dna), bezrobocie, w tym jego przyczyny i sposoby zmniejszania (bezrobocie generalnie może mieć charakter przymusowy, tj. osoby skłonne do podjęcia pracy nie znajdują jej, bądź neutralny, tj. osoby z własnej woli nie podejmują pracy za ustaloną na rynku płacę; ponadto można mówić m.in. o bezrobociu strukturalnym będącym wynikiem niedopasowania kwalifikacji do popytu na pracę, frykcyjnym związanym z przerwami w zatrudnieniu z powodu poszukiwania innej pracy czy też cyklicznym dotyczącym cyklicznych zmian w gospodarce), ogólny poziom cen i tendencji inflacyjnych, w tym ich przyczyny oraz polityka antyinflacyjna państwa (inflacja oznacza wzrost przeciętnego poziomu cen w gospodarce i prowadzi do spadku wartości nabywczej pieniądza oraz wartości zobowiązań), powiązania gospodarki z zagranicą, w tym kwestie bilansu płatniczego kraju oraz kursów walutowych, rolę polityki gospodarczej państwa w procesach gospodarczych, w tym zwłaszcza znaczenie polityki fiskalnej (realizowanej przez rząd; ekspansywna/restrykcyjna polityka fiskalna przejawia się wzrostem/spadkiem wydatków państwa i obniżaniem/podnoszeniem obciążeń podatkowych) i monetarnej (realizowanej przez bank centralny; ekspansywna/restrykcyjna polityka monetarna przejawia się wzrostem/spadkiem podaży pieniądza i obniżaniem/podwyższaniem stóp procentowych).

Źródła:

- Begg D., Fischer S., Dornbusch R., *Ekonomia. Mikroekonomia*, red. nauk. R. Rapacki, tłum. B. Czarny, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2003.
- Blaug M., *Teoria ekonomii. Ujęcie retrospektywne*, tłum. I. Budzyńska i inni, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Czarny B., Rapacki R., *Podstawy ekonomii*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2002.
- Friedman M., Friedman R., *Wolny wybór. Wypowiedź osobista*, tłum. J. Kwaśniewski, Kraków 1988.
- Hazlitt H., *Ekonomia w jednej lekcji*, tłum. G. Łuczkiwicz, Wydawnictwo Znak, Kraków 2004.
- Milewski R. (red.), *Podstawy ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Musiał G., *Z punktu widzenia ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe Śląsk, Katowice 2008.
- Thomas S., *Ekonomia dla każdego. Co każdy szanujący się obywatel, wyborca i podatnik powinien wiedzieć o gospodarce*, tłum. K. Zuber, J. Fijor, M. Kresak, [Fijor Publishing](#), Warszawa 2017.
- Zalega T., *Mikroekonomia*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2003.

2. BANKOWOŚĆ

Bank jest to instytucja państwowa lub prywatna, której działalność skoncentrowana jest przede wszystkim na obrocie pieniężnym, finansowaniu inwestycji, udzielaniu kredytów i pożyczek, a także zakładaniu lokat i inwestowaniu pieniędzy swoich klientów. Bankowość jest nauką o przedsiębiorstwie bankowym oraz otoczeniu, w którym ono funkcjonuje. Tym

terminem można również określać szerokie spektrum podmiotów finansowych, zaczynając od instytucji gromadzących oszczędności i udzielających kredytów po potężne centra finansowe zorganizowane w formie banków komercyjnych. Obszerny zakres czynności, które mogą być oferowane przez banki, definiuje Ustawa Prawo bankowe. Wśród tych czynności możemy wyróżnić takie, które mogą być wykonywane wyłącznie przez banki. W Polsce do tych ostatnich należą m.in.:

- przyjmowanie wkładów pieniężnych (na każde żądanie – *a vista* lub terminowych),
- prowadzenie rozliczeń dla wkładów pieniężnych oraz innych rachunków bankowych,
- udzielanie kredytów,
- udzielanie gwarancji bankowych,
- emitowanie bankowych papierów wartościowych,
- przeprowadzenie bankowych rozliczeń pieniężnych.

Banki centralne nie są nastawione na osiąganie zysków, w przeciwieństwie do banków komercyjnych. W 1924 r. utworzony został Bank Polski Spółka Akcyjna, który podobnie jak współczesny NBP był bankiem emisyjnym, ale również spółką, która udzielała kredytów. W Polsce obecnie funkcje banku centralnego pełni Narodowy Bank Polski, który działalność rozpoczął w 1945 r. Początkowo pełnił zarówno funkcję banku centralnego, jak i komercyjnego, ostatecznie jednak pod koniec lat 80. XX w. doszło do rozdzielenia tych zadań. Organami Narodowego Banku Polskiego są: Prezes NBP, Rada Polityki Pieniężnej oraz Zarząd NBP.

Cele banku centralnego:

- dbanie o utrzymanie wartości pieniądza, jego siły nabywczej, utrzymywanie niskiej inflacji,
- dbanie o stabilność i bezpieczeństwo sektora finansowego (bankowego),
- wspieranie polityki gospodarczej rządu, o ile nie koliduje to z celem podstawowym, czyli stabilizowaniem inflacji na poziomie 2,5 proc.

Polityka gospodarcza rządu ma na celu szybki rozwój, pełne zatrudnienie i brak bezrobocia. Dawniej uważano, że bank centralny powinien dążyć do pełnego zatrudnienia, a niska inflacja powinna pozostać na drugim planie. Okazało się jednak, że bank centralny nie jest w stanie w

długim okresie wpływać na pełne zatrudnienie. W USA uznano natomiast, że oba cele są jednakowo ważne.

Funkcje banku centralnego kształtują się następująco:

- bank emisyjny – jako jedyny podmiot ma prawo emitować pieniądze;
- bank państwa – prowadzi nieodpłatnie rachunki instytucji państwowych, np. budżetu państwa;
- bank centralny nie ma prawa kredytować deficytu budżetowego – taki czyn jest zabroniony przez ustawę o NBP, Konstytucję i dyrektywę unijną;
- bank banków – bank centralny prowadzi rachunki bieżące dla banków komercyjnych; za ich pomocą prowadzi rozliczenia międzybankowe; ma prawo udzielać kredytu bankom komercyjnym;
- pożyczkodawca ostatniej instancji – ostatnia deska ratunku dla banków komercyjnych; jednak pożyczka powinna być udzielana wyłącznie tym bankom komercyjnym, które osiągają zyski, są w stanie dobrym i mają jedynie chwilowe problemy z płynnością; udzielenie pożyczki bankowi zagrożonemu niewypłacalnością lub upadłością jest obciążane ryzykiem straty zainwestowanej gotówki;
- bank centralny przechowuje rezerwy dewizowe państwa; są one przechowywane w różnych walutach; są to lokaty i inwestycje w papiery, jako że istotne jest bezpieczeństwo i szybki dostęp do pieniędzy;
- rozliczanie rachunków pieniężnych – bank centralny współpracuje z KIR (Krajowa Izba Rozliczeniowa).

Stopa procentowa jest to pewnego rodzaju wynagrodzenie za korzystanie z cudzego kapitału. Przykładowo – klient biorący kredyt w banku płaci premię za ryzyko (ma ona postać oprocentowania) w zamian za uzyskanie dodatkowych środków od banku. Dla pożyczkobądź kredytobiorcy jest ona kosztem, a dla pożyczkodawcy – stopą zysku, wynagrodzeniem.

Tabela 1. Podstawowe stopy procentowe NBP

Stopa procentowa	Oprocentowanie
------------------	----------------

Stopa referencyjna	1,50
Stopa lombardowa	2,50
Stopa depozytowa	0,50
Stopa redyskonta weksli	1,75

Wysokość stóp procentowych ustala organ NBP – Rada Polityki Pieniężnej. RPP składa się z 10 członków. Otoczenie gospodarcze z wielką uwagą śledzi komunikaty ogłaszane po decyzyjnym posiedzeniu RPP. Z oświadczeń Rady można wysnuć wnioski nie tylko o obecnym stanie polskiej gospodarki, ale także o kierunku jej rozwoju.

Instytucje parbankowe, zwane również parabankami, w świetle polskiego prawa są instytucjami utworzonymi na podstawie Ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych i świadczą usługi podobne do bankowych. Są również pośrednikami między bankami a – na ogół drobnymi – kredytobiorcami. Do instytucji parbankowych w Polsce należy zatem zaliczyć: spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe, Kasę Krajową, instytucje pieniądza elektronicznego, krajowe instytucje płatnicze, biura usług płatniczych oraz ewentualnie pracownicze kasy zapomogowo-pożyczkowe, jednakże te ostatnie nie są samodzielnymi jednostkami organizacyjnymi i tym samym nie przysługuje im przymiot instytucji. Oferty parabanków przeważnie są tak skonstruowane, aby mogły z nich skorzystać różnorodne i jak najszersze grupy odbiorców. Cechują się również nieskomplikowanymi procedurami i brakiem wygórowanych wymagań, na jakie często napotykają kredytobiorcy w tradycyjnych bankach. Transakcje finansowe finalizowane są z kolei często w postaci bardzo szczegółowych umów. Z uwagi na powyższe udogodnienia oferty pożyczkowe parabanków objęte są zazwyczaj wyższymi kosztami związanymi z oprocentowaniem, odsetkami oraz prowizją pobieraną m.in. za obsługę klienta.

Biuro Informacji Kredytowej (BIK) to instytucja powołana w 1997 r. przez banki i Związek Banków Polskich na mocy Ustawy Prawo bankowe. BIK gromadzi, przechowuje oraz przetwarza informacje o aktualnych zobowiązaniach oraz historii kredytowej klientów banków i spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych. Dane gromadzone w BIK dotyczą zarówno klientów indywidualnych, jak i przedsiębiorców. Dane mogą trafić do BIK w momencie składania przez klienta w banku lub SKOK-u wniosku kredytowego oraz po zaciągnięciu zobowiązania w którejś z wyżej wymienionych instytucji. Informacje dotyczące obsługi zaciągniętego kredytu bank lub SKOK aktualizuje przynajmniej raz w miesiącu, przez cały okres trwania zobowiązania.

W Biurze Informacji Kredytowanej znajdują się:

- informacje o danych osobowych,
- dane na temat zobowiązań wobec Banków i SKOK-ów, takie jak: data powstania, rodzaj zobowiązania, okres spłaty, waluta, terminowość spłat,
- informacje o zadłużeniu.

Dobra historia kredytowa to najlepsza rekomendacja. Najkorzystniejsze dla wizerunku finansowego klienta jest terminowe regulowanie zobowiązań, co jest równoznaczne z pozytywną historią kredytową w BIK. To dzięki niej dla banków i SKOK-ów jest się wiarygodnym i cennym klientem, co z kolei może przełożyć się na: lepsze warunki finansowe, np. niższe oprocentowanie kredytu, skrócenie lub uproszczenie procedur bądź obniżanie opłat i prowizji. Z kolei brak wiedzy o historii kredytowej uniemożliwia bankom czy SKOK-om zastosowanie swoistej premii za rzetelność finansową.

Bankowy Fundusz Gwarancyjny to instytucja gwarantująca depozyty banków w Polsce. Realizuje także działalność pomocową w stosunku do instytucji bankowych zagrożonych upadłością. Wysokość gwarancji w razie niewypłacalności banku, nieprzekraczająca równowartości w złotych 100 000 euro, jest gwarantowana w całości.

Zasady obliczania kwoty gwarantowanej:

- kwota gwarantowana obliczana jest od sumy środków pieniężnych ulokowanych na wszystkich rachunkach (np. lokatach terminowych, rachunkach bieżących, rachunkach oszczędnościowo-rozliczeniowych) jednej osoby w danym banku,
- w przypadku rachunku wspólnego każdemu ze współposiadaczy przysługuje odrębna kwota gwarancji.

Część depozytów, która nie jest gwarantowana przez Bankowy Fundusz Gwarancyjny, również podlega procedurze odzyskiwania, ponieważ stanowi ona nadal wierzytelność deponenta względem banku. Po ogłoszeniu upadłości banku kwota ta może zostać odzyskana w wyniku podziału majątku upadłej instytucji w ramach postępowania upadłościowego. Deponent powinien zgłosić swoje wierzytelności sędziemu-komisarzowi w terminie wskazanym w postanowieniu sądu o ogłoszeniu upadłości banku. W przypadku nabycia upadłego banku przez inny bank nowy właściciel przejmuje zobowiązania wobec posiadaczy rachunków bankowych.

Źródła:

Capiga M., *Finanse banków*, Wolter Kluwer, Warszawa 2011.

Dobosiewicz Z., *Bankowość*, PWE, Warszawa 2011.

Folwarski M., *Małe banki i instytucje okołobankowe w świetle pokryzysowych regulacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Kraków 2015.

Iwanicz-Drozdowska M., Jaworski W. L., Zawadzka Z., *Bankowość. Zagadnienia podstawowe*, Poltext, Warszawa 2010.

Leszczyńska C., *Zarys historii polskiej bankowości centralnej*, NBP, Warszawa 2010, <https://www.nbp.pl/publikacje/historia/zarys-historii-polskiej-bankowosci-centralnej.pdf>.

Nojszewska E., *System ochrony zdrowia w Polsce*, Wolters Kluwer Polska, Kraków 2011.

Podstawka M., *Finanse. Instytucje, instrumenty, podmioty, rynki, regulacje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017.

Ronka-Chmielowiec W., *Ubezpieczenia*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016.

Sławiński A. (red.), *Polityka pieniężna*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2013.

Zaleska M. (red.), *Bankowość*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2013.

Zaleska M. (red.), *Współczesna bankowość. Teoria i praktyka*, Difin, Warszawa 2007.

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz.U. 1964 Nr 16 poz. 93 z późn. zm.

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim, Dz.U. 2017 poz. 1373 z późn. zm.

Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, Dz.U. 1998 Nr 137 poz. 887 z późn. zm.

Ustawa Prawo bankowe, Dz.U. 2017 poz. 1876 z późn. zm.

Bankowość dla praktyków – Europejski Certyfikat Bankowca, <http://zbp.pl/dla-bankow/zespoly-rady-i-komitety/standardy-kwalifikacyjne/egzamininy>.

<https://www.bfg.pl/gwarantowanie-depozytow>

https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/o_nbp/informacje/funkcje_banku_centralnego.html

<https://www.nbportal.pl/wiedza/artykuly/na-poczonek/asymetria-informacji>

3. PODATKI

Ordynacja podatkowa definiuje podatek jako publicznoprawne, nieodpłatne, przymusowe oraz bezzwrotne świadczenie pieniężne na rzecz Skarbu Państwa, województwa, powiatu lub gminy, wynikające z Ustawy podatkowej. Ekonomisci podkreślają fakt, że to charakter pieniężny odróżnia podatek od innych świadczeń na rzecz państwa, np. od świadczeń na rzecz obronności państwa – rzeczowych (oddanie nieruchomości do użytkowania jednostkom wojskowym) lub osobistych (służba). Historia wskazuje, że cechy podatku kształtowały się przez długi czas i miały różne formy. Do lat 70. XX w. rolnicy byli zobowiązani dostarczać na rzecz państwa płody rolne w formie tzw. dostaw obowiązkowych. Świadczy to o rzeczowym charakterze podatku w tamtych czasach.

Wpływy z tytułu podatku są wykorzystywane na potrzeby realizacji zadań publicznych, do których należą m.in.: finansowanie szkół i publicznych uczelni, zapewnienie darmowej publicznej opieki zdrowotnej, budowa dróg, oświetlenie ulic czy finansowanie służby

obronnej. Określając to prościej: wpływy z podatków wykorzystywane są do finansowania dóbr i usług na rzecz dobra wspólnego obywateli.

Podatki w Polsce nakładane są wyłącznie w drodze ustawy. Ustawy określają tzw. elementy konstrukcyjne podatku, które są niezbędne do jego naliczania i realizacji. Do elementów konstrukcyjnych podatku należą: podatnik, przedmiot opodatkowania, podstawa wymiaru podatku oraz stawka podatkowa. Podatnik, według ordynacji podatkowej, to osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, podlegająca na mocy ustaw podatkowych obowiązkowi podatkowemu, czyli podlegająca prawu nakładania i naliczania podatków. Przedmiotem podatku jest to, od czego płacony jest podatek (majątek lub czynność). Podstawa wymiaru podatku, nazywana również podstawą opodatkowania, to wielkość wyrażająca w sposób wartościowy (np. dochód, cena rynkowa) lub ilościowy (powierzchnia, liczba sztuk) przedmiot podatku. Stawka podatku określa wysokość podatku od jednej jednostki podstawy opodatkowania. Stawki służą bezpośrednio do naliczania podatków. Występują m.in. stawki kwotowe (określona suma od każdej jednostki podstawy opodatkowania), stawki procentowe (podatek stanowi określony procent wartości przedmiotu opodatkowania) lub stawki ryczałtowe (wysokość podatku może być niezależna od wielkości podstawy opodatkowania).

Nakładanie podatków w systemie gospodarczym pełni określone funkcje. Należą do nich:

- funkcja fiskalna (podatki są źródłem dochodu Skarbu Państwa i jednostek samorządu terytorialnego),
- funkcja redystrybucyjna (podatki wtórnie korygują poziom dochodów ukształtowanych pierwotnie przez sytuację rynkową),
- funkcja stymulacyjna (oddziaływanie za pomocą bodźców finansowych na zachowania i decyzje gospodarcze).

Dla państwa podatki są podstawowym rodzajem dochodów budżetowych. W Polsce występuje kilkanaście rodzajów podatków:

- podatek od towarów i usług – stanowi około 45% dochodów podatkowych ogółem;
- podatek dochodowy od osób fizycznych – tylko w części jest źródłem dochodów państwa, ponieważ ponad 50% dochodów z tego podatku zasila budżet jednostek samorządu terytorialnego;
- podatek dochodowy od osób prawnych – około 75% dochodów z tego podatku to dochody budżetu państwa, reszta stanowi dochody jednostek samorządu terytorialnego;
- podatek akcyzowy (opodatkowanie ekskluzywnych samochodów, perfum, sprzętu hi-fi, kart do gier, paliw);
- podatek od gier i zakładów wzajemnych;
- podatek od wydobycia niektórych kopalin – przedmiotem opodatkowania jest wydobycie miedzi oraz srebra (metali, a nie rud tych metali);
- podatek tonażowy – nakładany w wielu krajach, dotyczy wykorzystywania floty morskiej do przewozu towarów;
- podatek od niektórych instytucji finansowych;

- zryczałtowany podatek od wartości sprzedanej produkcji (tzw. podatek od produkcji okrętowej).

Podatki zasilające finanse gmin:

- podatek od spadków i darowizn – z jego płacenia wyłączone są osoby zaliczane do I grupy pokrewieństwa, jeżeli w określonym czasie złożą stosowne dokumenty;
- podatek od nieruchomości – stanowi jedno z głównych źródeł dochodów gmin miejskich oraz wiejskich;
- podatek rolny – przede wszystkim źródło dochodów podatkowych gmin wiejskich. Wysokie dochody z podatku rolnego pojawiają się tam, gdzie są wysokiej klasy grunty, ale i tak to niższe kwoty niż wpływy z podatku od nieruchomości;
- podatek leśny – ma podobną konstrukcję do podatku rolnego. Jego wydajność jest wysoka wyłącznie w tych gminach, w których jest wysokie zalesienie;
- podatek od środków transportowych;
- podatek od czynności cywilnoprawnych – funkcjonuje od 2000 roku, podlegają mu m.in. następujące czynności cywilnoprawne: umowy sprzedaży oraz zamiany rzeczy i praw majątkowych, pożyczki, darowizny (w części dotyczącej przejęcia przez obdarowanego długów i ciężarów albo zobowiązań darczyńcy), umowy spółki (akty założycielskie);
- podatek dochodowy pobierany w formie karty podatkowej (ryczałtowej) – ma na celu uniknięcie zniechęcenia do prowadzenia działalności o niewielkich rozmiarach. Opodatkowanie w takiej postaci mogą wybrać osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, a także spółki cywilne osób fizycznych, których działalność polega w szczególności na świadczeniu usług dla ludności, przy jednocześnie niewielkiej liczbie pracowników i zleceniobiorców.

a) Podatek VAT

Zgodnie z rocznymi sprawozdaniami z wykonania budżetu państwa za ostatnie lata dochody z podatku od towarów i usług stanowią największą część dochodów podatkowych z perspektywy budżetu państwa w Polsce. Podatek VAT (ang. *value-added tax*) jest daniną od towarów i usług, która dotyczy zarówno sprzedawców, jak i nabywców – jego wartość jest doliczana do wartości netto transakcji kupna-sprzedaży. Mechanizm rozliczania VAT-u sprawia, iż wysokość podatku jest w praktyce przerzucona na konsumenta. Podatek VAT jest pobierany po kolei na każdym etapie produkcji przez podmioty wnoszące wartość dodaną. Przedsiębiorca, który rozlicza podatek, płaci więc jego wysokość zależną od wartości netto sprzedaży. Ma on prawo odliczyć podatek VAT, pod warunkiem że wydatek, z którym podatek jest powiązany, ma związek z działalnością opodatkowaną. Według zasady podatek VAT powinien być niedostrzegalny ekonomicznie, to znaczy neutralny dla przedsiębiorcy, który nie jest ostatecznym konsumentem towarów lub usług.

Artykuł 5 ustawy o podatku VAT wskazuje, że wśród czynności, które należy nim opodatkować, są:

- odpłatna dostawa towarów i odpłatne świadczenie usług na terytorium kraju,

- eksport towarów,
- import towarów na terytorium kraju,
- towary objęte remanentem likwidacyjnym (art. 14 ustawy),
- wewnątrzspółnotowe nabycie towarów za wynagrodzeniem na terytorium kraju,
- wewnątrzspółnotowa dostawa towarów.

b) Podatek dochodowy od osób fizycznych

Podatek dochodowy od osób fizycznych (PIT – ang. *personal income tax*) jest na drugim miejscu pod względem dochodów podatkowych z perspektywy budżetu państwa w Polsce. Podatek ten jest obowiązkowym świadczeniem, które musi zapłacić każda osoba fizyczna uzyskująca dochód. Wysokość podatku dochodowego zależy od zarobków i od tego, jakie zastosujemy odliczenia od podatku. Jest to podatek osobisty, co oznacza, że podatnikiem jest każdy, kto uzyskuje jakikolwiek dochód.

Tabela 1. Skala podatkowa za lata 2018–2019

Podstawa obliczenia podatku (w zł)		Wysokość podatku
ponad	do	
	85 528	18% minus kwota zmniejszająca* podatek
85 528		15 395 zł 04 gr + 32% nadwyżki ponad 85 528 zł minus kwota zmniejszająca* podatek

* Kwota obniżająca waha się od 1440 zł, przez 556,02 zł, do 0 zł – w zależności od wysokości podstawy obliczenia podatku (dochodu podatnika).

Tabela 2. Kwota wolna od podatku PIT za rok 2018 (dla rozliczeń PIT w 2019 roku)

Dochód roczny podatnika (w zł)	Stawka podatku dochodowego od osób fizycznych	Kwota wolna
1–8000	18% minus 1440 zł**	8000 zł
8001–13 000	18% minus kwota obniżająca**	degresywna – od 8001 zł do 3091 zł
13 001–85 528	18% minus 556,02 zł**	3091 zł
85 529–127 000	32% minus kwota	degresywna – od 3091 zł do 0 zł

	obniżająca**	
od 127 001	32%	brak kwoty wolnej od podatku

** Kwota obniżająca waha się od 1440 zł, przez 556,02 zł, do 0 zł – w zależności od wysokości podstawy obliczenia podatku (dochodu podatnika).

Przykład

Jak fiskus powinien obliczyć należny podatek dla pana Kowalskiego?

Pan Kowalski uzyskał w 2018 roku dochód w wysokości 140 000 zł.

- podatek dochodowy do 85 528 zł:

$$85\,528 \times 18\% = 15\,395,04 \text{ zł}$$

(stosuje się stawkę podatku 18% do wysokości 85 528 zł dochodu)

- podatek dochodowy ponad 85 528 zł:

$$140\,000 - 85\,528 = 54\,472 \text{ zł}$$

$$54\,472 \times 32\% = 17\,431,04 \text{ zł}$$

(stosuje się stawkę podatku 32% ponad 85 528 zł dochodu)

- łączny podatek dochodowy:

$$15\,395,04 + 17\,431,04 = 32\,826,08 \text{ zł}$$

Podatek dochodowy do zapłaty: 32 826,08 zł

c) Podatek od dochodów kapitałowych

Pozostały rozporządzalny dochód nadal podlega pewnym obciążeniami. Posiadacze lokat bankowych lub osoby przechowywujące pieniądze na koncie oszczędnościowym na pewno zetknęły się z dodatkową daniną. To 19-procentowy podatek od dochodów kapitałowych. Pomysłodawcą tego podatku był Marek Belka, który wprowadził go w 2002 roku, gdy pełnił funkcję ministra finansów w rządzie Leszka Millera.

Przedmiotem opodatkowania są przychody z kapitałów pieniężnych obejmujące m.in.:

- odsetki od lokat i kont oszczędnościowych,
- odsetki od obligacji,
- przychody z tytułu zbycia akcji,
- przychody z tytułu wypłaconej dywidendy,
- przychody z tytułu udziału w funduszach inwestycyjnych,
- przychody z tytułu zbycia instrumentów pochodnych.

d) Podatek od spadków i darowizn

Podatek od spadków i darowizn płacą wszyscy ci, którzy nabyli majątek w drodze spadku albo w postaci darowizny. Podatek ten musi być zapłacony, jeśli wartość majątku jest wyższa od kwoty stanowiącej wartość wolną od podatku.

Grupy podatkowe oraz stawki:

- grupa I: małżonek, wstępni (rodzice, dziadkowie, pradziadkowie), zstępni (dzieci, wnuki, prawnuki), pasierb, ojczym, macocha, rodzeństwo, teściowie, zięć, synowa;
- grupa II: zstępni rodzeństwa (np. dzieci siostry, wnuki brata), rodzeństwo rodziców (np. ciotki, wujowie), zstępni i małżonkowie pasierbów, małżonkowie rodzeństwa i rodzeństwo małżonków, małżonkowie rodzeństwa małżonków, małżonkowie innych zstępnych (np. mąż wnuczki);
- grupa III: pozostali nabywcy.

Podatkowi nie podlega nabycie majątku w drodze spadku o czystej wartości nieprzekraczającej kwoty wolnej, która wynosi:

- 9637 zł – dla osób należących do I grupy podatkowej,
- 7276 zł – dla osób należących do II grupy podatkowej,
- 4902 zł – dla osób należących do III grupy podatkowej.

Całkowitego zwolnienia z podatku od spadków i darowizn można oczekiwać w odniesieniu do najbliższej rodziny pod warunkiem zgłoszenia nabycia do urzędu skarbowego.

e) Podatek od nieruchomości

Podatek od nieruchomości jest jednym z głównych źródeł dochodów własnych budżetu gminy. Ze względu na szeroką charakterystykę można zaklasyfikować go do różnych typów podatków:

- podatek przychodowy – obciąża przychód, nie uwzględniając kosztów jego uzyskania;
- podatek konsumpcyjny – zwany również podatkiem od wydatków, jest nakładany na wydatki na towary i usługi. Podstawą opodatkowania są środki wydane na konsumpcję;
- podatek majątkowy – od posiadanego majątku. Opodatkowane jest np. korzystanie z własnej nieruchomości w celach osobistych bądź posiadanie placu budowlanego jako formy lokaty kapitału.

Podstawę opodatkowania stanowi:

- dla gruntów – powierzchnia gruntu wyrażona w metrach kwadratowych lub hektarach;
- dla budynków lub ich części – powierzchnia użytkowa budynku lub jego części wyrażona w m²;

- dla budowli lub ich części związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej – wartość, która jest określona w przepisach o podatkach dochodowych.

Źródła:

** <https://www.e-pity.pl/kwota-wolna-od-podatku-2018-kalkulator/>

Ustawa z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn,
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19830450207>.

Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych,
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19910800350>.

<https://www.podatki.gov.pl/podatki-i-opłaty-lokalne>

<https://ksiegowosc.infor.pl/podatki/podatki-osobiste/pit/2758816,Progi-podatkowe-w-2019-r.html>

<https://ksiegowosc.infor.pl/podatki/inne-podatki-opłaty/139260,Podatek-od-spadkow-i-darowizn-20182019-limity-zwolnienia-terminy.html>

https://mfiles.pl/pl/index.php/Podatek_VAT

<https://www.e-pity.pl/skala-podatkowa>

<https://bankuje.pl/podatek-dochodow-kapitalowych-obliczanie-wysokosc>

http://www.naukowiec.org/wiedza/ekonomia/elementy-konstrukcji-podatkow_1834.html

Buczek A. i inni, *Prawo podatkowe*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2006.

Podstawka M., *Finanse. Instytucje, instrumenty, podmioty, rynki, regulacje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017.

4. ZAKŁAD UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH (ZUS)

Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS) powstał 24 października 1934 r., jednak w obecnym kształcie funkcjonuje od roku 1988. ZUS jest jednostką państwową, najważniejszą instytucją polskiego systemu ubezpieczeń społecznych. Nadzór nad działalnością ZUS sprawuje minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, który pełni swoją funkcję w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej.

a) Zadania Zakładu Ubezpieczeń Społecznych

Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych nakłada na ZUS szereg obowiązków. Należą do nich m.in.:

- stwierdzanie, ustalanie, wymierzanie, pobieranie i rozliczanie składek na ubezpieczenia społeczne;
- opiniowanie projektów aktów prawnych z zakresu zabezpieczenia społecznego;

- realizacja umów i porozumień międzynarodowych w dziedzinie ubezpieczeń społecznych;
- wystawianie osobom uprawnionym do emerytur i rent imiennych legitymacji emerytalnocy;
- dysponowanie środkami finansowymi funduszy ubezpieczeń społecznych oraz środkami Funduszu Alimentacyjnego;
- opracowywanie aktuarialnych analiz i prognoz w zakresie ubezpieczeń społecznych;
- kontrola orzecznictwa o czasowej niezdolności do pracy;
- kontrola wykonywania przez płatników składek i przez ubezpieczonych obowiązków w zakresie ubezpieczeń społecznych oraz innych zadań zleconych zakładowi.

b) Trzyfilarowy system emerytalny w Polsce

W 1999 r. wprowadzono w Polsce trzyfilarowy system emerytalny. ZUS odpowiedzialny jest wyłącznie za pierwszy filar, który oparty jest na Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Drugi filar został oparty na otwartych funduszach emerytalnych (OFE), a trzeci filar – m.in. na indywidualnym koncie emerytalnym (IKE), indywidualnym koncie zabezpieczenia emerytalnego (IKZE) i pracowniczych programach emerytalnych (PPE) oraz od 2019 r. – pracowniczych planach kapitałowych (PPK).

OFE to fundusz, do którego wpływa ustalona część odprowadzanej składki z tytułu ubezpieczenia społecznego. Ma on charakter kapitałowy. OFE zakładane jest i zarządzane przez powszechne towarzystwo emerytalne (PTE). Wyniki inwestycyjne osiągnięte przez OFE są uzależnione od zarządzającego, czyli PTE.

IKE i IKZE to formy dobrowolnego oszczędzania na emeryturę za pomocą produktów oszczędnościowo-inwestycyjnych. Produkty te to zmodyfikowane standardowe oferty: bankowych rachunków oszczędnościowych, rachunków maklerskich, funduszy inwestycyjnych czy polis ubezpieczeniowych. Wszystkie produkty IKE i IKZE są wzbogacone o korzyści podatkowe (np. ulgi), co ma skłaniać do oszczędzania za pomocą tych kont. Szczegółowe informacje na temat IKE i IKZE przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 4. Charakterystyka IKE oraz IKZE

Charakterystyka	IKE	IKZE
Obowiązujący limit wpłat rocznych	Równowartość kwoty trzykrotności przeciętnego prognozowanego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej na dany rok	Równowartość kwoty 1,2-krotności przeciętnego prognozowanego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej na dany rok
Podmioty oferujące produkty	Towarzystwa funduszy inwestycyjnych, powszechne towarzystwa emerytalne, zakłady ubezpieczeniowe, banki, biura maklerskie	Towarzystwa funduszy inwestycyjnych, powszechne towarzystwa emerytalne, zakłady ubezpieczeniowe, banki, biura maklerskie
Korzyści podatkowe	Brak podatku od zysków kapitałowych	Brak podatku od zysków kapitałowych, możliwość odliczania wpłat od podstawy opodatkowania
Limit rocznej wpłaty na 2018r.	13 329, 00 zł	5 331, 60 zł
Wypłata z zachowaniem korzyści podatkowych	W wieku 60 lat	W wieku 65 lat
Liczba otwartych kont na koniec czerwca 2018r.	960 575	701 401
Łączna wartość zgromadzonego kapitału na koniec czerwca 2018r.	8 193 674 tys. zł	1 873 319 tys. zł

Źródło: opracowanie własne.

PPE to kolejna możliwość oszczędzania na emeryturę w ramach trzeciego filaru. W odróżnieniu od IKE i IKZE w tym przypadku to pracodawca, a nie sam pracownik dokonuje większości wpłat (składki podstawowe). Program może dopuszczać też odprowadzanie składek dodatkowych przez pracowników. Ta forma inwestycji również charakteryzuje się preferencyjnymi warunkami: składka podstawowa odprowadzana przez pracodawcę zwolniona jest z obciążenia składkami na ubezpieczenia społeczne, a zyski z inwestycji i

wypłata środków z PPE zwolnione są z podatku dochodowego. Środkami w ramach PPE zarządza wybrana instytucja finansowa, np. towarzystwo funduszy inwestycyjnych lub zakład ubezpieczeniowy.

Od drugiej połowy 2019 r. pracownikom firm będzie oferowana kolejna forma wsparcia oszczędzania na emeryturę – w postaci pracowniczych planów kapitałowych (PPK). Planowane jest, że do 2021 r. wszystkie przedsiębiorstwa zatrudniające pracowników będą miały obowiązek oferować swoim pracownikom możliwość oszczędzania w formie PPK. Decyzja o przystąpieniu do PPK należy do pracownika i jest dobrowolna. PPK polega na odkładaniu określonego procentu wynagrodzenia przez pracownika oraz dokładaniu określonej procentowo kwoty przez pracodawcę, a następnie odprowadzaniu jej do instytucji, która będzie zarządzać tymi środkami aż do ich wypłacenia. Do instytucji tych należą: towarzystwa funduszy inwestycyjnych, zakłady ubezpieczeniowe oraz powszechne towarzystwa emerytalne. Wypłata środków ma nastąpić po ukończeniu przez pracownika 60 roku życia. Jedna czwarta zebranej kwoty ma być wydawana jednorazowo, pozostała część w miesięcznych ratach. Analogicznie jak uprzednio powstałe warianty oszczędzania w ramach III filaru, tak i PPK charakteryzuje się dodatkowymi korzyściami fiskalnymi. Odprowadzane środki będą zwolnione ze składek na ubezpieczenia społeczne, a wypracowane zyski nie będą podlegać opodatkowaniu od dochodów kapitałowych.

Źródła:

<https://pracowniczeplanykapitalowe.org.pl>

<https://rf.gov.pl/vademecum-ubezpieczonego/najczestsze-pytania>

<http://www.zus.pl>

https://www.knf.gov.pl/?articleId=62711&p_id=18

5. RYNEK FINANSOWY

Rynek finansowy to ogół transakcji kupna i sprzedaży różnych form kapitału pieniężnego, w określonych terminach i w oparciu o instrumenty finansowe.

a) Rynek pieniężny

Rynek pieniężny jest elementem rynku finansowego, na którym są przeprowadzane transakcje, rozliczane w formie gotówkowej lub bezgotówkowej, o okresie zapadalności nie dłuższym niż jeden rok.

Do instrumentów rynku pieniężnego zalicza się: bony skarbowe, bony pieniężne, krótkoterminowe papiery dłużne, certyfikaty depozytowe, operacje otwartego rynku, lokaty międzybankowe, swapy walutowe, pożyczki i depozyty na rynku międzybankowym. Uczestnikami polskiego rynku pieniężnego są: Narodowy Bank Polski, banki komercyjne, Skarb Państwa jako emitent bonów skarbowych, przedsiębiorstwa emitujące krótkoterminowe

papiery dłużne, inwestorzy instytucjonalni, w tym fundusze i ubezpieczyciele, oraz inwestorzy indywidualni.

b) Rynek kapitałowy

Rynek kapitałowy jest segmentem rynku finansowego, na którym są zawierane transakcje instrumentami o okresie zapadalności dłuższym niż jeden rok. Zaspokaja on potrzeby kapitałowe przedsiębiorstw w średnim i długim terminie. Ze względu na swój globalny zasięg i rozbudowaną strukturę pozwala zmobilizować duży kapitał. Dla inwestorów stanowi atrakcyjne miejsce dla lokowania kapitału w papiery wartościowe o różnym poziomie ryzyka.

Rynek kapitałowy może być klasyfikowany według różnych kryteriów podziału. I tak ze względu na sposób wykorzystania instrumentów finansowych rynek kapitałowy można podzielić na pierwotny (tzw. IPO – ang. *Initial Public Offering*; dotyczy transakcji zawieranych między emitentami papierów wartościowych a ich pierwszymi nabywcami) i wtórny (transakcje zawierane między różnymi inwestorami i dotyczące papierów wartościowych uplasowanych już wcześniej na rynku pierwotnym).

c) Rynek walutowy

Rynek walutowy (ang. *forex*) to miejsce, gdzie przedmiotem transakcji są waluty. Transakcje odbywają się zazwyczaj na rynku pozagiełdowym tworzonym m.in. przez banki na całym świecie. W wyniku działania sił podaży i popytu ustalane są kursy poszczególnych walut – jednej wobec drugiej.

d) Rynek giełdowy

Ważnym elementem rynku finansowego jest giełda. To zorganizowane w określonym miejscu i czasie sesje handlowe, na których przedmiotem obrotu są ściśle sprecyzowane dobra, w ilościach i jakości wystandaryzowanej, po cenach ogłoszonych w codziennych notowaniach. Największymi giełdami w Europie są: London SE Group (Wielka Brytania, Włochy), Euronext (Europa Zachodnia), Deutsche Borse (Niemcy), SIX Swiss Exchange (Szwajcaria), NASDAQ OMX Nordics & Baltics (Skandynawia i kraje bałtyckie), Bolsas y Mercados Espanoles (Hiszpania), Moscow Exchange (Rosja), Borsa Istanbul (Turcja), Oslo Bors (Norwegia), Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie (Polska).

W celu ułatwienia śledzenia zmian na giełdzie oblicza się wskaźniki koniunktury, tzw. indeksy giełdowe. Dzięki nim inwestorzy mogą ocenić bieżącą sytuację na rynku giełdowym, prognozować trendy dla grupy spółek lub dla całego rynku. Do najbardziej znanych indeksów giełdowych należą: WIG (Polska), NASDAQ-100, S&P 500 (USA), FTSE 100 (Wielka Brytania), RTS (Rosja), DAX (Niemcy), Nikkei 225 (Japonia), SSE Composite (Chiny). Giełda Papierów Wartościowych publikuje: indeksy dla całego rynku – WIG (Warszawki Indeks Giełdowy); indeksy dużych, średnich i małych przedsiębiorstw – WIG20, mWIG40, sWIG80; subindeksy sektorowe – np. WIG-BANKI, WIG-PALIWA. Za najbardziej istotne indeksy GPW uznawane są WIG20 (obliczany na podstawie wartości portfela akcji 20 największych i najbardziej płynnych spółek z Głównego Rynku GPW; pierwsza wartość indeksu wynosiła 1000 pkt; jest to indeks typu cenowego) oraz WIG (pierwszy indeks GPW,

obliczany od 16 kwietnia 1991 r.; pierwsza wartość indeksu WIG wynosiła 1000 pkt; obecnie WIG obejmuje wszystkie spółki notowane na Głównym Rynku GPW, które spełnią bazowe kryteria uczestnictwa w indeksach; jest indeksem dochodowym).

Danych o sytuacji finansowej emitentów papierów notowanych na rynku kapitałowym możemy szukać w sprawozdaniach finansowych, które są ich najważniejszym źródłem. Spółki notowane na rynkach publicznych (główny rynek GPW, NewConnect, Catalyst) publikują swoje dane finansowe poprzez raporty ESPI (Elektroniczny System Przetwarzania Informacji) lub poprzez raporty EBI (Elektroniczna Baza Informacji). Dostęp do tych raportów można uzyskać np. poprzez strony internetowe głównego rynku Giełdy, rynku NewConnect oraz rynku Catalyst.

Rynek giełdowy podlega cyklicznym wahaniom, czego przejawem jest występowanie trendu wzrostowego i trendu spadkowego. Utrzymujący się przez dłuższy czas spadek kursów akcji lub cen papierów wartościowych na giełdzie papierów wartościowych nosi nazwę bessy, natomiast sytuacja odwrotna nazywana jest hossą. Oba zjawiska mają swoje symbole – gdy giełdowe indeksy przybierają kolor czerwony, wtedy mówimy, że kontrolę nad rynkiem przejęły niedźwiedzie. Sytuacja przeciwna oznacza panowanie byków. Geneza tej symboliki jest niejednoznaczna. Jedna z wersji mówi o sposobie atakowania ofiar wspomnianych wyżej zwierząt. Byk swoich przeciwników pokonuje, wyrzucając ich na rogach w górę, z kolei niedźwiedź stara się swoje ofiary przycisnąć do ziemi.

e) Rynek międzybankowy

Potencjalny kredytobiorca, chcąc uzyskać kredyt hipoteczny na dom lub mieszkanie, będzie zwracał uwagę na wysokość raty do spłacenia. Banki oferują różne warunki kredytowania, dlatego i wysokości rat są zróżnicowane, gdyż wpływa na nie wiele czynników. Jednym z nich jest stopa procentowa na rynku międzybankowym. Banki mogą pozyskiwać pieniądze na udzielanie kredytów od innych banków, pożyczając od nich środki pieniężne, które są odpowiednio oprocentowane. Stawka bazowa oprocentowania kredytów na rynku międzybankowym w Polsce nosi nazwę WIBOR (*Warsaw InterBank Offered Rate*). Pierwsza litera pochodzi od rynku/miasta, na którym określa się stawkę, stąd w Polsce jest to Warszawa. Analogicznie nazywane są stopy procentowe innych europejskich centrów finansowych, np. LIBOR (Londyn), FIBOR (Frankfurt) i PIBOR (Paryż). Poza tym funkcjonuje również referencyjna wysokość oprocentowania kredytów i depozytów na rynku międzybankowym dla całej strefy euro – jest to tzw. EURIBOR (ang. *Euro Interbank Offered Rate*). Wyznaczana jest jako średnia arytmetyczna wysokości oprocentowania podawanego przez wybrane banki uczestniczące w panelu EURIBOR, przy czym odrzuca się po 15% najwyższych i najniższych wielkości.

Źródła:

<https://mfiles.pl/pl/index.php/Hossa>

<https://mfiles.pl/pl/index.php/Bessa>

https://mfiles.pl/pl/index.php/Rynek_mi%C4%99dzybankowy

<https://www.nbportal.pl/wiedza/prezentacje/rynek-kapitalowy/miedzybankowy-rynek-pieniezny>

<https://www.bankier.pl/gielda/gielder-swiatowe/indeksy>

<https://www.forbes.pl/rankingi/self-made-miliarderzy-ktorzy-do-wszystkiego-doszlisami/h3vkgcc#slide-1>

<https://strefainwestorow.pl/artykuly/ludzie/20180830/warren-buffett-zasady>

Dębski W., *Rynek finansowy i jego mechanizmy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.

Pietrzak B., Polański Z., Woźniak B. (red. nauk.), *System finansowy w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

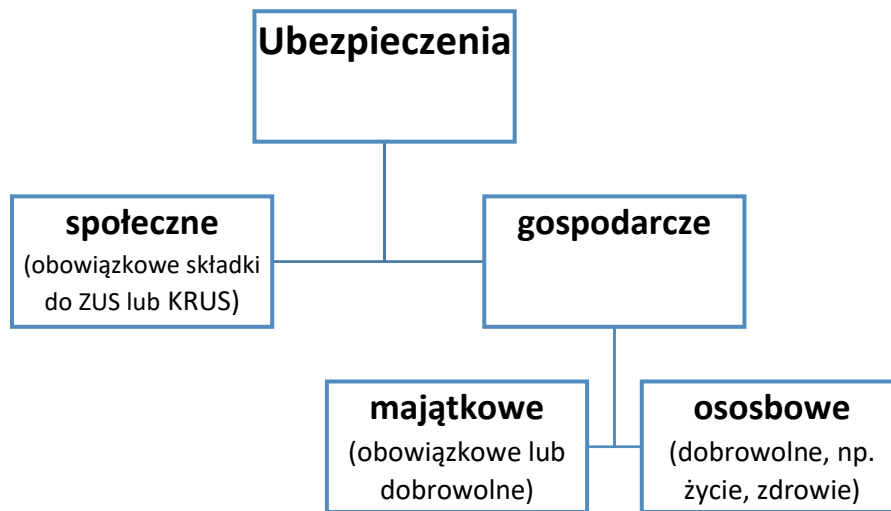
6. UBEZPIECZENIA

Kodeks cywilny definiuje ubezpieczenie jako formę umowy cywilnoprawnej, w której ubezpieczyciel zobowiązuje się spełnić określone świadczenie w razie zajścia wypadku przewidzianego w umowie, a ubezpieczający zobowiązuje się opłacić składkę.

Ubezpieczenia w gospodarce pełnią różne funkcje. Poniżej zostały przytoczone trzy najczęściej wyróżniane funkcje ubezpieczeń społecznych i gospodarczych.

- Funkcja kompensacyjna – polegająca na zapewnieniu pewnego świadczenia pieniężnego w postaci odszkodowania w razie zaistnienia niekorzystnego zdarzenia (np. wypadku).
- Funkcja prewencyjna – polegająca na zmniejszeniu prawdopodobieństwa realizacji niepożądanego ryzykownego zjawiska i jego ekonomicznych skutków. Dzieje się to za pomocą tzw. środków prewencji, do których należą środki:
 - techniczne, np. instalacja piorunochronu;
 - ekonomiczne, np. zniżki OC dla bezwypadkowych kierowców;
 - prawne, np. higiena pracy.
- Funkcja represyjna – polegająca na przeciwdziałaniu szkodzie w momencie jej powstania, np. gaszenie pożaru czy budowa wału ochronnego podczas powodzi.

Ze względu na swój rodzaj ubezpieczenia dzielone są na dwie główne grupy: społeczne i gospodarcze. Szczegółowy podział ubezpieczeń został przedstawiony na poniższym schemacie:

a) Ubezpieczenia społeczne

Ubezpieczenia społeczne mają na celu zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego osobom, które z powodu zajścia określonych przez prawo zdarzeń losowych (np. choroba, starość, ciąża) nie mogą utrzymać się z własnej pracy. Z tytułu ubezpieczeń społecznych odprowadzane są obowiązkowe składki do jednej z dwóch instytucji publicznych: Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS) lub Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (ZUS). Do KRUS składki odprowadzają rolnicy, natomiast do ZUS - m.in. pracownicy oraz osoby prowadzące pozarolniczą działalność gospodarczą.

Zakres ubezpieczeń społecznych

Zakres ubezpieczeń społecznych w Polsce określa ustawa z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych. Podmiotowy zakres pracowniczego ubezpieczenia społecznego obejmuje nie tylko pracowników najemnych, ale wszystkich osiągających przychody z pracy i inne stałe źródła dochodów, takie jak np. stypendia czy zasiłki. Ustawę oparto na koncepcji podziału ubezpieczeń według rodzaju chronionego ryzyka. Wyróżniamy cztery działy ubezpieczeń:

- emerytalne,
- rentowe,
- chorobowe,
- wypadkowe.

Są to ubezpieczenia obowiązkowe – prawo do dobrowolnego przystąpienia do ubezpieczeń emerytalnych i rentowych przysługuje np. małżonkom pracowników skierowanych do pracy w przedstawicielstwach dyplomatycznych lub misjach specjalnych za granicą.

Składki na ubezpieczenia społeczne są często nazywane *quasi*-podatkami, jako swego rodzaju opłata publicznoprawna będąca świadczeniem charakteryzującym się takimi cechami, jak:

- przymusowość,
- odpłatność,
- bezzwrotność,
- celowość.

Są to finansowe obciążenia związane z systemem finansów publicznych w danym kraju. W Polsce FUS jest największym państwowym funduszem celowym, a dotacje do niego z budżetu państwa są podstawową i bardzo ważną kategorią tzw. wydatków sztywnych.

Prócz wymienionych wyżej ubezpieczeń społecznych możemy wyróżnić następujące ubezpieczenia w ogólnym ujęciu:

- majątkowe (mienie, OC) i osobowe (życie, NW) – ze względu na przedmiot ubezpieczenia;
- życiowe (dział I) oraz pozostałe osobowe i majątkowe (dział II) – ze względu na branżę;
- dobrowolne i obowiązkowe – ze względu na swobodę stron;
- bezpośrednie (ubezpieczenie) i pośrednie (reasekuracja) – ze względu na poziom dywersyfikacji ryzyka;
- lądowe (Kodeks cywilny) i morskie (Kodeks morski) – ze względu na regulację prawną;
- indywidualne lub grupowe (zbiorowe) – ze względu na liczbę ubezpieczonych osób lub przedmiotów.

b) Ubezpieczenia gospodarcze

Ubezpieczenia gospodarcze zawierane są najczęściej dobrowolnie, składki pokrywane są przez ubezpieczającego, a ich celem jest zabezpieczenie od zdarzeń losowych i ich skutków życia lub majątku. Ubezpieczenia te udzielane są przez komercyjne zakłady ubezpieczeń.

Spśród wielu ubezpieczeń gospodarczych polskie prawo ustawowo nakłada obowiązek posiadania kilku z nich. Są to:

- ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej (OC) posiadaczy pojazdów mechanicznych;

- ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej rolników z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego;
- ubezpieczenie minimum 50% powierzchni upraw;
- ubezpieczenie budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego;
- ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej różnych zawodów (wynikające z przepisów).

Pozostałe ubezpieczenia gospodarcze są dobrowolne. Należą do nich m. in.:

- ubezpieczenie na życie;
- ubezpieczenia wypadku, w tym wypadku przy pracy i choroby zawodowej;
- ubezpieczenia choroby;
- ubezpieczenia następstw nieszczęśliwych wypadków;
- ubezpieczenia na wypadek niezdolności do pracy;
- ubezpieczenia na wypadek czasowego pozostawania bez pracy.
- ubezpieczenia casco pojazdów lądowych, szynowych, statków;
- ubezpieczenia przedmiotów w transporcie;
- ubezpieczenia szkód spowodowanych żywiołami;
- ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej;
- ubezpieczenia kredytu;
- ubezpieczenia ryzyk finansowych.

Źródła:

Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych,
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19981370887>.

<https://www.zus.pl/swiadczenia/emerytury/emerytura-dla-osob-urodzonych-po-31-grudnia-1948/emerytury-wczesniejsze/emerytura-pomostowa>

<https://aspergo.pl/jakie-sa-rodzaje-ubezpieczen>

Nojszewska E., *System ochrony zdrowia w Polsce*, Wolters Kluwer Polska, Kraków 2011.

Ronka-Chmielowiec W., *Ubezpieczenia*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016.

Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, Dz.U. 1998 Nr 137 poz. 887 z późn. zm.

7. POLITYKA GOSPODARCZA

Polityka gospodarcza jest to działalność państwa lub innego organu publicznego zmierzająca do osiągnięcia konkretnych celów społeczno-gospodarczych w ściśle określonych warunkach i określonym horyzoncie czasowym. Wyznaczenie celów do osiągnięcia, zastosowanie odpowiednich narzędzi i metod, żeby były wiążące, muszą mieć przede wszystkim wymiar formalny, a więc wymagają ujęcia tych wszystkich elementów (celów, narzędzi i metod) przepisami prawa. Istnieją poszczególne ustawy, które składają się na politykę gospodarczą, czyli sposób rozwiązywania problemów gospodarczych z punktu widzenia interesu publicznego. Polityka gospodarcza jest czasami nazywana polityką ekonomiczną.

a) Ceny towarów i usług

Przedmiotem badań makroekonomii jest funkcjonowanie gospodarki jako całości. Jest to dziedzina ekonomii skupiająca się na wielkościach zagregowanych (zbiorczych, dotyczących całej gospodarki) do badania prawidłowości występujących jako całości w gospodarce. Ważną rolę w makroekonomii pełni zjawisko zmiany cen towarów i usług, które może przybrać następujące formy:

- inflacja – wzrost przeciętnego poziomu cen w gospodarce. Od 2004 r. ciągły cel inflacyjny wynosi 2,5% rocznie (z możliwością odchylenia do 1 punktu procentowego w górę lub w dół) i jego utrzymanie jest podstawowym zadaniem polityki pieniężnej Narodowego Banku Polskiego;
- deflacja – spadek przeciętnego poziomu cen w gospodarce;
- stagflacja – stan gospodarki charakteryzujący się jednocześnie wysokim poziomem inflacji i stagnacją gospodarczą. Stagflacja wiąże się z fazą depresji w cyklu koniunkturalnym;
- dezinflacja – spadek tempa inflacji, nie oznacza spadku cen.

b) Agregaty ekonomiczne

Agregaty ekonomiczne określamy za pomocą wielkości zbiorczych. Są one wielkościami sumarycznymi, powstającymi na bazie zmiennych makroekonomicznych. Przykładem sumowania, łączenia zmiennych mikroekonomicznych do celów makroekonomicznych jest produkt krajowy brutto (PKB). PKB jest miarą wartości produkcji wytworzonej przez czynniki wytwórcze zlokalizowane na terytorium danego kraju, niezależnie od tego, kto jest ich właścicielem. W przypadku PKB sumujemy wartość dóbr i usług utworzonych i świadczonych przez wszystkie firmy oraz przedsiębiorstwa, które funkcjonują na terytorium danego kraju, czyli również zagraniczne. Charakterystyka oceny PKB *per capita*, czyli produktu na jednego mieszkańca, jest miarą dobrobytu ekonomicznego (gospodarczego) i społecznego społeczeństwa.

W przypadku PNB (produkt narodowy brutto) brana jest pod uwagę narodowość produkcji. Obliczenia koncentrują się na metodzie dochodowej z tytułu własności za granicą, czyli bierze się pod uwagę dochody uzyskiwane przez polskie przedsiębiorstwa funkcjonujące za granicą, ale jednocześnie musimy odjąć od PNB dochody uzyskiwane przez firmy będące własnością przedsiębiorców z zagranicy, a funkcjonujące w Polsce.

Warto pamiętać również o produkcie krajowym brutto nominalnym (PKB_n). Jest to wartość dóbr i usług wytworzonych w danym kraju, obliczona według bieżącej wartości pieniądza. Uwzględnia zmianę cen bieżących, które mają wpływ na PKB nominalny. Wartość produkcji ukazywana jest w cenach obowiązujących w okresie, kiedy ta produkcja została wytworzona.

c) Ryzyko w gospodarce

Ryzyko to sytuacja związana z wystąpieniem negatywnego zjawiska w przypadku, gdy możemy określić jego prawdopodobieństwo, występowanie negatywnych zjawisk wpływających na wynik finansowy lub sytuację, która uniemożliwia osiągnięcie danego celu.

Przyczyny występowania ryzyka:

- liberalizacja i deregulacja, czyli celowe znoszenie przez władze ograniczeń w funkcjonowaniu rynków finansowych, które umożliwiają szersze działania banków i innych podmiotów finansowych, w tym również z zagranicy;
- internacjonalizacja i globalizacja rynków finansowych, powodujące większą zależność systemów finansowych poszczególnych krajów i niebezpieczeństwo przenoszenia kryzysów z jednego kraju do drugiego;
- rosnące deficyty budżetów krajów rozwiniętych i konieczność ich finansowania na rynku finansowym;
- wzrastające zadłużenie krajów rozwijających się;
- sekurytyzacja, czyli zabezpieczanie należności papierami wartościowymi, w tym przede wszystkim sekurytyzacja bez udziału banku;
- zmiana zachowania i struktury klientów lokujących wkłady w banku, w tym przede wszystkim wzrastające znaczenie instytucjonalnych klientów banków, profesjonalnie zarządzających powierzonymi im funduszami;
- rozwój nowych rodzajów produktów bankowych, w tym pochodnych instrumentów finansowych;

Źródła:

<https://mfiles.pl/pl/index.php/Makroekonomia>

<https://www.nbportal.pl/wiedza/prezentacje/pieniaz-i-polityka-pieniezna/stopy-inflacja>

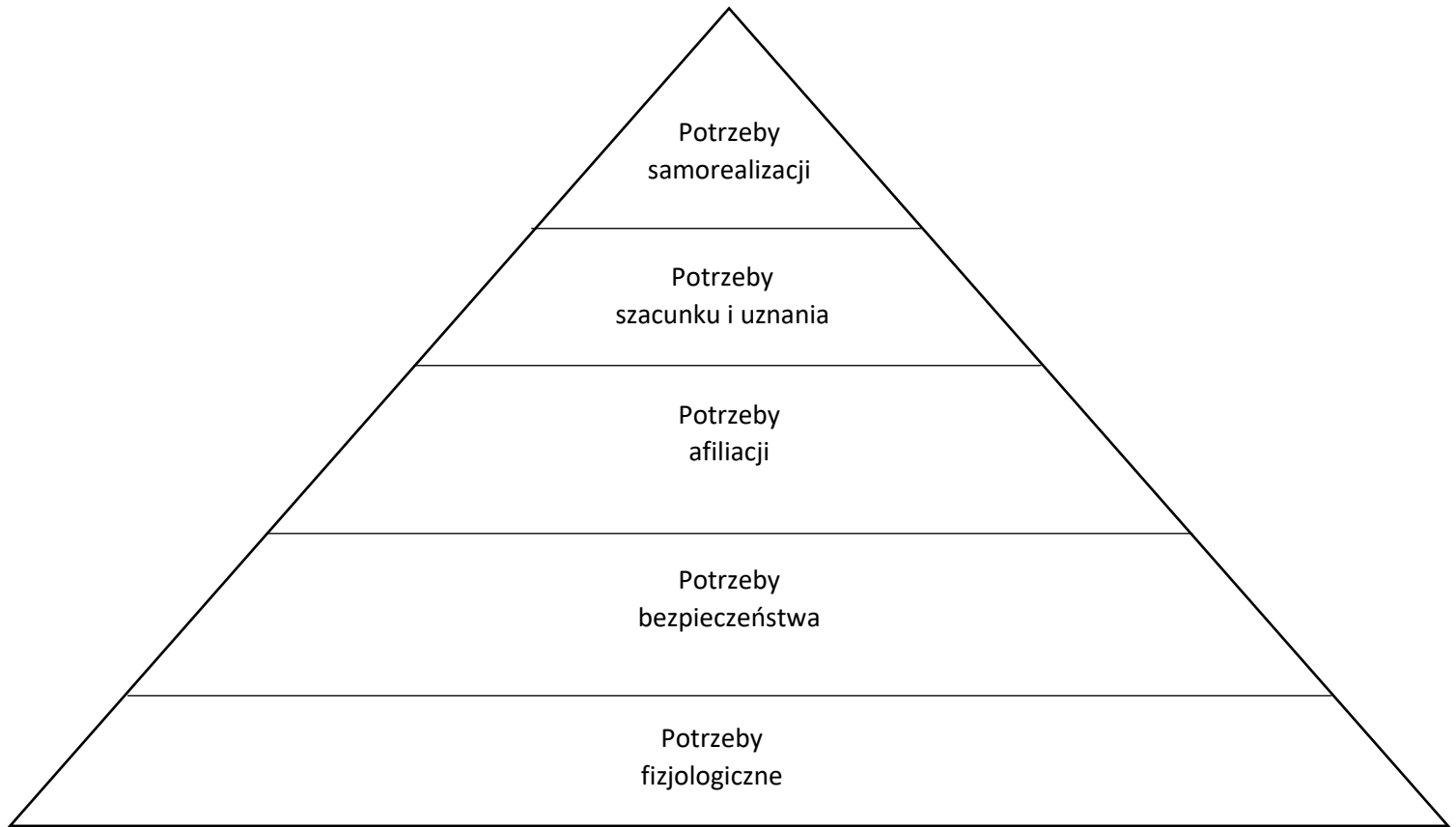
https://www.nbportal.pl/wiedza/prezentacje/pieniaz-i-polityka-pieniezna/zjawisko_inflacji

https://cytaty.mfiles.pl/index.php/keyword/39/0/ryzyko_gospodarcze

8. BUDŻET DOMOWY

Aby mówić o budżecie domowym i sposobie jego wydatkowania, warto spojrzeć na piramidę Masłowa. Hierarchia potrzeb Masłowa wyjaśnia, dlaczego część ludzi ma silnie wyrażoną

potrzebę ciągłego samodoskonalenia się, z kolei inne osoby w ogóle nie podejmują rozważań dotyczących ich rozwoju osobistego.

Piramida potrzeb nie wskazuje jednakże wszystkich potrzeb ludzkich. Według niej człowiek podejmuje działania z gatunku potrzeb wyższego rzędu dopiero po zaspokojeniu potrzeb niższego stopnia, np. głodny nie będzie zajmować się kulturą. Na stosunek jednostki do swoich potrzeb wpływają czynniki genetyczne, środowiskowe oraz aktywność własna jednostki lub też indywidualny system bodźców i reakcji.

W literaturze przedmiotu można spotkać się z wieloma klasyfikacjami funkcji gospodarstwa domowego. Ich autorzy przyjmują różne kryteria wyróżniające, w zależności od stopnia ogólności rozważań i celu, jakiemu mają one służyć. Jedną z klasyfikacji funkcji ekonomicznych gospodarstwa domowego, opartą na analogii do faz społecznego procesu reprodukcji, zaprezentowali dwaj niemieccy ekonomiści: Gerhard Lippold i Günter Manz, którzy wyróżnili cztery funkcje ekonomiczne:

- **funkcję produkcyjną**, która polega na kształtowaniu i uzupełnieniu społecznego procesu produkcji,
- **funkcję podziału** polegającą na redystrybucji dochodów wśród członków gospodarstwa,

- **funkcję cyrkulacji** wyrażającą się w wymianie usług między członkami gospodarstwa,
- **funkcję konsumpcyjną**, która przejawia się we wspólnym użytkowaniu mieszkania i zasobów dóbr materialnych oraz organizacji indywidualnej konsumpcji członków gospodarstwa.

Powyższa klasyfikacja podkreśla złożoność ekonomicznych funkcji gospodarstwa domowego. Pomędzy osobami tworzącymi gospodarstwo domowe występują najczęściej więzi rodzinne, z których wynikają społeczne funkcje opiekuńczo-wychowawcze. Cechą charakterystyczną gospodarstwa domowego jest powiązanie funkcji ekonomicznych i społecznych, powodujące istotne trudności w ich dokładnym wyodrębnieniu i badaniu. Biorąc pod uwagę dotychczasowe założenia, można zaproponować następujący podział czynności gospodarczych:

- produkcja dóbr, która polega na wytwarzaniu dóbr konsumpcyjnych gotowych do spożycia (np. artykuły żywnościowe) lub do użytkowania (np. odzież, meble),
- wytwarzanie usług materialnych (gotowanie, sprzątanie, majsterkowanie), które mają charakter substytucyjny w stosunku do działalności rynkowego sektora usług,
- wytwarzanie usług niematerialnych, czyli organizacyjnych (np. planowanie budżetu, załatwianie spraw administracyjnych),
- świadczenie usług rodzinno-opiekuńczych, obejmujących wszelkie prace związane z funkcjami społecznymi.

Celem gospodarstwa domowego jest maksymalizacja zaspokajania wspólnych oraz indywidualnych potrzeb jego członków. Budżet domowy to zestawienie przychodów i rozchodów (w tym głównie wydatków) w wyznaczonym przedziale czasowym w gospodarstwie domowym. Jest narzędziem efektywnie wspierającym zarządzanie finansami w gospodarstwie domowym. Budżety domowe są zwykle sporządzane w horyzoncie rocznym albo miesięcznym. Jeśli rozchody są równe przychodom, wówczas budżet ma charakter zrównoważony. Jeśli rozchody przewyższają przychody, wówczas budżet charakteryzuje się deficytem. Źródłem finansowania deficytu mogą być oszczędności lub zaciągnięte pożyczki, kredyty. Jeśli rozchody są niższe niż przychody, wówczas budżet charakteryzuje się nadwyżką, która tworzy oszczędności. Przychody i rozchody w budżecie domowym są zazwyczaj grupowane w kategorie przychodowe i wydatkowe. Do kategorii przychodowych zalicza się m.in. przychody regularne i nieregularne ze stosunku pracy, przychody z inwestycji, spadki i darowizny, wygrane i prezenty. Do rozchodów zalicza się m.in. wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe, użytkowanie mieszkania, nośniki energii, odzież i obuwie, edukację, rekreację i kulturę, zdrowie, transport, łączność. Tworząc budżet domowy, w odniesieniu do kategorii przychodowych wyznacza się cele, zaś do wydatków – limity. Istnieje wiele narzędzi wspierających monitoring budżetu domowego. Należą do nich aplikacje budżetowe oferowane przez banki w ramach pakietów z rachunkami oszczędnościowo-rozliczeniowymi, aplikacje budżetowe na urządzenia mobilne czy internetowe agregatory informacji o wydatkach i przychodach. Szczegółowe badania statystyczne budżetów polskich gospodarstw domowych są prowadzone przez Główny Urząd

Statystyczny na reprezentatywnej próbie gospodarstw domowych. Ich wyniki są publikowane raz na rok.

Wspomniane wcześniej wytwarzanie usług materialnych, które mają charakter substytucyjny w stosunku do działalności rynkowego sektora usług, to prosumpcja. Prosumpcja i crowdsourcing to powiązane ze sobą koncepcje, które odnoszą się do nowej roli konsumenta we współczesnej gospodarce. Termin prosumpcja został opracowany przez wizjonera i futurystę Alвина Tofflera. Przypuszczał on, że w bliskiej przyszłości role producenta i konsumenta wymieszają się ze sobą. Będzie to rezultat z jednej strony postępującej kustomizacji, a więc oferowania produktów dopasowanych do indywidualnych upodobań każdego klienta, a z drugiej strony chęci klientów do dzielenia się swoją kreatywnością i umiejętnościami. Jednym z przykładów prosumpcji jest crowdsourcing, a więc wykorzystywanie mądrości tłumu. W niektórych okolicznościach grupa jest mądrzejsza od najmądrzejszej jednostki wchodzącej w jej skład. Tym samym można wykorzystać duże zbiorowości konsumentów do przewidywania, który produkt odniesie sukces na rynku.

Prosumpcja (gospodarność) jest to dobre narzędzie poprawiania kondycji finansowej.

- Zalety prosumpcji:
 - oszczędność pieniędzy,
 - pełna kontrola nad wykonaniem dobra/usługi (kiedy i jak),
 - nabywanie doświadczenia, umiejętności.
- Wady prosumpcji:
 - pochłanianie czasu (na wykonanie dobra/usługi, a często także na nabycie odpowiedniej wiedzy i umiejętności do ich wykonania); jest to koszt utraconych możliwości,
 - nie zawsze jest możliwa (potrzebne zbyt zaawansowane umiejętności, specjalistyczny sprzęt).

Podstawowymi narzędziami przy planowaniu i sterowaniu gospodarowaniem są budżet oraz budżetowanie *ex ante* (prognoza) jako część procesu planowania kosztów. Istotne elementy „dobrego” planowania budżetowego to:

- Wystarczający (ilościowo i jakościowo) zasób danych historycznych.

Do sporządzenia planu ważne są dane za co najmniej kilka okresów wstecz (np. 6–12 miesięcy). Powinny one być dobrze opracowane, zawierające odpowiednie kategorie wydatków oraz uwzględniające specyficzne operacje. W praktyce konieczne jest ciągle aktualizowanie budżetu.

- Ustalenie hierarchii priorytetów wydatkowych.

Hierarchia priorytetów to ustalenie, na ile konieczne są dane wydatki. Można kierować się hierarchią podobną do piramidy Masłowa. Rozszerzanie planowanych wydatków na coraz mniej konieczne potrzeby pozwala analizować zmiany nadwyżki/niedoboru środków.

Jeśli podstawowe wydatki mają pokrycie, to nadwyżkę można przeznaczyć na:

- redukcję zobowiązań (np. nadpłatę kredytu, zwrot pożyczki),
- oszczędności/inwestycje (np. w akcje, w nieruchomości, w edukację),
- ponadpodstawowe potrzeby (np. rekreacyjne, luksusowe).

- Identyfikacja regularności i przewidywalności.

Analiza danych historycznych ma pozwolić zidentyfikować:

- wydatki regularne (są przewidywalne same przez się, np. opłaty za mieszkanie, media) i bliskie regularnym (np. żywność, higiena),
- wydatki nieregularne, ale przewidywalne (np. przegląd techniczny auta, większe zakupy odzieży, prezenty gwiazdkowe),
- wydatki nieprzewidywalne.

- Uwzględnienie ryzyka.

Ryzyko po stronie:

- przychodowej to głównie możliwość utraty źródła dochodu (np. zwolnienie z pracy; niezdolność do pracy z powodu wypadku),
- rozchodowej to wspomniane wydatki nieprzewidywalne (najbardziej problematyczne, wynikające np. z choroby, awarii i innych szkód itd.).

Uwzględnianie ryzyka w budżecie to:

- ujmowanie ryczałtowych wydatków, tworzenie rezerw,
- zasada ostrożności – pomijanie niepewnych przychodów, uwzględnianie niepewnych kosztów,
- rozważenie ubezpieczenia od niektórych rodzajów ryzyka.

Konsumpcja to zużywanie posiadanych dóbr w celu bezpośredniego zaspokojenia ludzkich potrzeb. Wynika ona z użyteczności konsumowanego produktu lub usługi, która może mieć też dla konsumenta charakter subiektywny i komplementarny wobec innych produktów/usług. Determinantami przesuwania konsumpcji w czasie są:

- dochód z kapitału – istotą oszczędzania/inwestowania jest rezygnacja z konsumpcji bieżącej dla zwiększenia konsumpcji przyszłej,
- rozwój usług kredytowych – powoduje odwrócenie kolejności: dawniej najpierw się „płaciło” (gromadziło oszczędności), a potem konsumowało, a teraz coraz częściej jest odwrotnie,
- międzypokoleniowe transfery majątkowe – obserwowane coraz częściej wyrzeczenie konsumpcyjne na rzecz dzieci lub wnuków.

Specyficzne poziomy dochodu:

- minimum egzystencji (m. biologiczne, m. przeżycia) to dochód pokrywający jedynie te potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzi do biologicznego wyniszczenia; minimum to jest granicą ubóstwa skrajnego,
- minimum socjalne to dochód zapewniający takie warunki życiowe, by na każdym z etapów rozwoju człowieka umożliwić reprodukcję jego sił życiowych, posiadanie i wychowanie potomstwa oraz utrzymanie więzi społecznych,
- dochód wolny od podatku – kwota dochodu, od której nie jest naliczany podatek dochodowy,
- płaca minimalna – ustalana corocznie na podstawie Ustawy z dnia 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę,
- średnia krajowa – przeciętne miesięczne wynagrodzenie (obliczane przez GUS).

Według raportu z 2018 roku „InfoKREDYT: Oszczędzanie i Kredytowanie Polaków” sporządzonego przez Związek Banków Polskich Polacy na tle innych krajów UE mają jedną z najniższych skłonności do oszczędzania, a jeżeli już dysponują jakimiś oszczędnościami, to najczęściej lokują je raczej w pasywne formy oszczędności (charakteryzujące się wysokim bezpieczeństwem, ale też znacznie niższą stopą zwrotu). Jak wynika z badań Analizy Online przeprowadzonych w sierpniu 2018 roku, do najbardziej popularnych form oszczędzania w Polsce należy rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy (ROR) (63% wskazań). Na dalszych miejscach znalazły się polisy na życie, lokaty terminowe, gotówka, nieruchomości i książeczki oszczędnościowe a na końcu akcje, obligacje i fundusze inwestycyjne. Ubywa depozytów terminowych, czyli lokat. Przybywa zaś bieżących – głównie nieoprocentowanych lub bardzo nisko oprocentowanych depozytów (zaliczają się do nich też konta oszczędnościowe, mające oprocentowanie tylko nieco niższe od lokat, ale ich udział w tej masie jest stosunkowo nieduży). Niższe zainteresowanie lokatami bierze się z oprocentowania oferowanego przez banki, które jest stosunkowo niskie – od 2,5 roku wynosi dla klientów indywidualnych średnio 1,6 proc. w skali roku za nową lokatę. Dla porównania 4 i 6 lat temu było to odpowiednio 2,6 proc. i aż 4,9 proc. (tak duża różnica to efekt niższych stóp procentowych). Wielu Polaków utrzymuje oszczędności na zwykłym, nieoprocentowanym rachunku, uznając, że nie ma sensu interesować się zakładaniem lokat. Jednakże pomimo niewielkiego oprocentowania należy zawsze poszukiwać najlepszych ofert na rynku. Istotne jest tu zagadnienie procentu składanego. Jest to sposób oprocentowania wkładu pieniężnego polegający na tym, że odsetki za dany okres oprocentowania są doliczane do wkładu (podlegają kapitalizacji) i w ten sposób „składają się” na zysk wypracowywany w okresie następnym.

Z kolei kiedy brakuje nam środków, pierwszym krokiem powinno być poszukanie oszczędności w codziennym życiu i ograniczenie zbędnych wydatków. Sięganie po kolejne zobowiązanie finansowe to ostateczność. Jednakże jeśli mamy już jakieś zobowiązania, możemy skorzystać z kredytu konsolidacyjnego. Kredyt konsolidacyjny pozwala na scalenie kilku mniejszych zobowiązań w jedno, wydłużone w czasie i z mniejszymi ratami. Najczęściej jest on realizowany w formie kredytu hipotecznego, który charakteryzuje się zabezpieczeniem w postaci założenia hipoteki na nieruchomości kredytobiorcy. W związku z tym kredyt konsolidacyjny pozwala zazwyczaj na obniżenie ogólnych kosztów kredytowania w porównaniu z wcześniejszymi, rozdrobnionymi obciążeniami. Kredyty konsolidacyjne są

długoterminowe, dlatego warto liczyć się z tym, że trzeba będzie spłacać takie zobowiązanie dużo dłużej, niż by to było w przypadku zwykłych kredytów. Innymi typami kredytów są:

- kredyt hipoteczny – może być zaciągany również w innych celach niż konsolidacja wcześniejszego zadłużenia, na przykład takich jak kupno nieruchomości;
- kredyt inwestycyjny – jest kredytem udzielanym przedsiębiorstwom w celu realizacji skonkretyzowanych planów inwestycyjnych;
- kredyt obrotowy – kredyt bankowy przeznaczony na finansowanie bieżącej działalności przedsiębiorstwa, na przykład pokrycie części kosztów zatrudnienia personelu;
- kredyt rewolwingowy – jest odnawialnym typem kredytu obrotowego, który umożliwia zaciąganie w sposób powtarzalny pożyczek do określonego w rachunku kredytowym limitu. Spłacenie zobowiązań automatycznie powoduje odnowienie limitu kredytowego.

Warto zwrócić uwagę na porównanie kredytu konsumenckiego i konsumpcyjnego. Ciekawym narzędziem internetowym są porównywarki, które odnoszą się zarówno do produktów ubezpieczeniowych, jak i produktów bankowych – oczywiście nie wskazując na konkretne rozwiązanie. Dzięki nim łatwo jest zorientować się w ofertach lokat i innych produktów bankowych. Kredyt konsumencki odnosi się do osoby, która go zaciąga, mianowicie do konsumenta, a konsumpcyjny – do sposobu wydatkowania środków, zatem do konsumpcji. Są to dwa odmienne pojęcia. Kredyt konsumencki jest udzielany konsumentowi (osobie fizycznej, która nie prowadzi działalności gospodarczej) w kwocie nie wyższej niż 255 550 zł. Podstawowa korzyść to fakt, że konsument jest chroniony prawem. Ustawa o kredycie konsumenckim gwarantuje, że kredytodawca określi w sposób jasny, widoczny i zrozumiały informacje o: oprocentowaniu kredytu, dodatkowych opłatach, całkowitej kwocie do spłaty oraz RRSO (Rzeczywista Roczna Stopa Oprocentowania). RRSO to całkowity koszt kredytu ponoszony przez konsumenta, wyrażony jako wartość procentowa całkowitej kwoty kredytu w stosunku rocznym. Rzeczywista Roczna Stopa Oprocentowania pozwala klientowi na łatwiejsze porównanie ofert kredytów konsumenckich udzielanych przez banki, spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe (SKOK-i) oraz niebankowe instytucje pożyczkowe, ponieważ oprócz oprocentowania uwzględnia ona także pozostałe koszty kredytu (np. prowizje, opłaty, ubezpieczenie, koszty usług dodatkowych niezbędnych do uzyskania kredytu). Warto skorzystać z bezpłatnych kalkulatorów, np. www.total.money.pl, które pomagają obliczyć RRSO, nie promując żadnej konkretnej marki.

Kredytodawca musi zbadać zdolność kredytową i na tej podstawie przyznać produkt. Jest to sposób ochrony nierozsądnych kredytobiorców przed nadmiernym zadłużaniem. Można odstąpić od umowy w ciągu 14 dni od jej zawarcia bez podawania przyczyny. Można również spłacić cały kredyt lub jego część przed terminem.

Z kolei gdy zaciąga się zobowiązanie na dowolny cel, jest to kredyt konsumpcyjny. To pojęcie nie jest definiowane prawnie. Klasyfikowany jest on jako kategoria produktowa. Ten kredyt bankowy udzielany jest na określone potrzeby, a jego spłata jest indywidualnie ustalana z bankiem. Zabezpieczenia kredytu stanowią najczęściej dochody kredytobiorcy lub poręczenia innych osób, a wysokość kredytu zależy od możliwości spłaty przez osobę

zaciągającą kredyt. Głównym motywem zaciągania tego typu zobowiązań nie jest tzw. życiowa konieczność, lecz chęć szybkiego dostępu do środków finansowych w celu pozyskanych środków na opłacenie bieżących wydatków, np. zakup drobnych domowych sprzętów czy remont mieszkania. Przy kredycie konsumpcyjnym nie trzeba tłumaczyć się bankowi, na co wydaje się pożyczone pieniądze. Gdyby klient decydował się na kredyt samochodowy lub hipoteczny, to wtedy wciąż będzie on kredytem konsumenckim, ale nie konsumpcyjnym.

Źródła:

Bogacka-Kisiel E. (red.), *Finanse osobiste. Zachowania – produkty – strategie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.

Bogacka-Kisiel E. (red.), *Usługi finansowe w zarządzaniu finansami gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2011.

Bywalec Cz., *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.

Kisil A., *Finanse rodzinne. Jak tworzyć i realizować finansowe plany rodziny*, Wydawnictwo H. Bauer, Warszawa 2000.

Szafrański M., *Finansowy ninja*, Wyd. Kaveo Publishing, Warszawa 2016.

Waliszewski K., *Doradztwo finansowe w Polsce*, CeDeWu, Warszawa 2011.

Ustawa o kredycie konsumenckim z dnia 12 maja 2011 r., Dz.U. 2011 Nr 126 poz. 715 z póź. zm.

<http://www.gazetaprawna.pl/amp/1324133,zbp-stopa-oszczednosci-polakow-rosnie-ale-per-capita-wciaz-niska-na-tle-europy.html>

<https://oszczedzanietaacie.pl/budzet-domowy/budzet-domowy-szablon-excel><https://www.poradnikzdrowie.pl/psychologia/zdrowie-psychiczne/piramida-maslowa-czyli-teoria-hierarchii-potrzeb-na-czym-polega-aa-V65R-KMsG-ikqu.html>

<https://www.rp.pl/Banki/310039925-Polacy-traca-miliardy-na-kontach-Banki-zacieraja-rece.html>

https://www.totalmoney.pl/kredyty_gotowkowe